

şüphesiz bütün bu vak'alar, Anadolu Türkleri arasında acı hâtıralar ve akisler bırakarak Osmanlılar'a intikal etmiştir. Dolayısıyla Osmanlılar'ın Selçuklu Süleyman Şah'ı kendi cedleri arasında göstermelerine, Anadolu Türkleri'nin ve özellikle Osmanlılar'ın mensup olduğu Kayılar'ın arasında yüzyıllarca yaşayan rivayetlerin yeni nesillere bu şekilde intikali nazarıyla bakmak mümkündür. Ayrıca bu rivayetlerin, çevrede çok mücadeleli bir hayat geçirdikleri bilinen Kutsalımoğulları'ndan veya Kayı boyundan bir başka şahsın burada medfun bulunması ile ilgili olması ihtimali de mevcuttur.

Bugün Ca'ber arkeologlar için mühim bir çalışma alanıdır. Kale ve civarında yapılan kazılardan elde edilen buluntuların önemli bir bölümü Zengiler ve Eyyübiler devrine aittir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hurdâzbiḥ, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 74; Taberî, *Târîḫ* (de Goeje), III, 220; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîḫü Dimaşk* (Zekkâr), s. 168, 271, 323, 329, 444, 449, 484, 490, 543; Herevî, *Kitâbü'l-İşârât* (nşr. D. Sourdel), Damas 1953, s. 63; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, s. 141-142; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 149, 369, 460-463, 465, 531, 566, 605, 610, 630, 650; XI, 109-110, 334, 359, 363, 407, 548; XII, 119, 352; Bünderî, *Senâ el-Berķi's-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), Beyrut 1971, I, 75; İbnü'l-Adîm, *Buġyetü't-ṭaleb*, s. 202, 203, 267; a.mlf., *Zübdetü'l-ḥaleb*, bk. İndeks; İbn Şeddâd, *el-A'läku'l-ḥaṭîre fî zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezîre* (nşr. Yahyâ Abbâra), Dimaşk 1978, III/1, s. 110-119; İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta'rif*, Kahire 1312, s. 176, 180; Yûsufî, *Nûzhetü'n-nâzir fî streti'l-Meliki'n-Nâsir* (nşr. Ahmed Hatîf), Beyrut 1406/1986, s. 268; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâş*, IV, 138; Makrîzî, *el-Fıḥâṭ*, II, 200; Âşıkpaşazâde, *Târîḫ*, s. 3; Enverî, *Düstâmâme*, s. 6, 78; Necip Âsim — Mehmed Ârif, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1335, s. 557-558; M. Gaudetfroy-Demambynes, *La Syrie à l'époque des Mamelouks*, Paris 1923, s. 103; Gertrude Lowthian Bell, *Amurath to Amurath*, London 1924, s. 49-52; Cl. Cahen, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 372, 408; N. Elisséeff, *Nur ad-Din un Grand Prince Musulman de Syrie au temos des Croisades (511-568/1118-1174)*, Damascus 1967, I, 151; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 81, 82; a.mlf., "Süleyman-Şah I", *İA*, XI, 218; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi: 1098'den 1118'e Kadar*, İstanbul 1974, s. 110-111; *Bagındırlık İşleri Dergisi* (Yönetmel Kısım), sy. 8, Ankara 1936, s. 55; sy. 11 (1938), s. 55-59; M. Hartmann — Mükrimin Halil Yınanç, "Câber", *İA*, III, 1-2; D. Sourdel, "Dja'bar", *Et*, II, 354.

CA'BERİ

(الجعبری)

Burhânüddîn Ebü İshâk İbrâhîm b. Ömer
b. İbrâhîm b. Halîl el-Ca'berî
(ö. 732/1332)

Kıraat âlimi, muhaddis ve fakih.

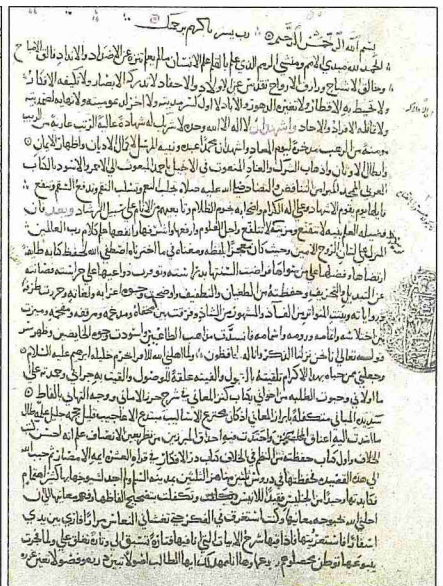
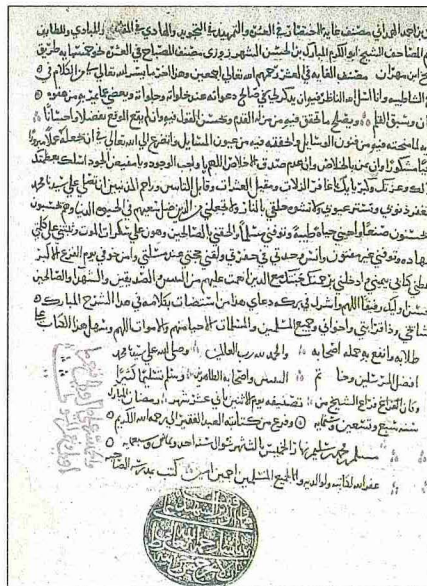
640 (1242) yılı başlarında Ca'ber Kalesi'nde (Suriye) doğdu. Takıyyüddin, İbnü's-Sirâc, İbnü'l-Müezzin, Şeyhu'l-Halîl gibi lakap ve künyelerle de anılmıştır. Ancak daha çok Burhâneddin İakabîyla ve doğduğu yere nisbetle Ca'berî diye meşhur olmuştur.

Köklü bir aileye mensuptur. Ca'ber'in ileri gelen şahsiyetlerinden ve Ca'ber müezzini olarak tanınan babası Ömer b. İbrâhîm, oğulları İbrâhîm'le ondan iki yaş küçük olan Muhammed'in iyi yetişmelerini için büyük gayret sarfetti. Devam ettiği ilim meclislerine ve ders halkalarına onları da götürdü. Ca'berî henüz sekiz yaşlarında iken Halep'e giden ve burada tanınmış muhaddis Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl'den Cüz'ü İbn 'Arefe'yi okuyan babasına bu derslerde de refakat etti. Buradan Musul'a geçerek Tâceddin Abdürrahim b. Yûnus'tan, Şâfiî fıkhihine dair *et-Ta'cîz fî muḥtaşari'l-Vecîz* adlı eserini okudu. Dokuz yaşında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti. Ezberlediği metinler arasında kıraat dalında Ebü Amr ed-Dânî'nin *et-Teyâsîr*'i, fıkhta Ebü

Şüca' el-İsfahânî'nin *Gâyetü'l-iḥtişâr*'ı gibi eserler de vardı.

1262 yılından sonra tahsilini ilerletmek için Bağdat'a giden ve akaidde Selefîyye'yi, fıkhta Şâfiî mezhebini benimseyen Ca'berî burada Nizâmiye Medresesi'ne girdi. Ayrıca Müstansiriyye Medresesi'ndeki hocaların derslerine de devam etti. Şâfiî fakih Ebü'l-İz Muhammed b. Abdullah el-Basrî'den fıkıh dersleri aldı. Çocukken Musul'da okuduğu *et-Ta'cîz fî muḥtaşari'l-Vecîz* adlı eseri burada müellifinden ikinci defa okuma fırsatı buldu. *Kırâat-i seb'a'yı* Ebü'l-Hasan Ali b. Osman el-Vücûhî'den, *ase-re'yi* Ebü Ali Hüseyin b. Hasan et-Tikrî-tî'den okudu. Kıraat ilminde İbnü'l-Hayr İbrâhîm b. Mahmûd el-Ezci'den de icâzet aldı. Bu sırada yazdığı *Nûzhetü'l-berere fî kırâ'âti'l-e'immeti'l-aşere* ve *Ukûdül-cümân fî tecvidi'l-Kur'ân* adlı eserleriyle dikkati çekti ve Bağdat âlimleri arasında yerini aldı. Siyasî istikrarın bozulması ve şehirde ulemâ sınıfının azalması üzerine Bağdat'tan ayrılp Şam'a gitti. Burada dönemin muhaddisleri İbnü'l-Buhârî Ali b. Muhammed ve İbnü'l-Ba'lebekkî Muhammed b. Abdurrahman'dan hadis dersleri aldı. Daha sonra Beledülhalîl'e (Filistin) geçen Ca'berî 1289 yılında hac için Mekke'ye gitti. Bu sırada Medine'de *Hulâsatü'l-eb-hâş fî şerhi Nehci'l-kırâ'âti's-selâs* adlı eserini yazdı. Bir ara Mısır'a da seya-

Ca'berî'nin *Kenzü'l-me'ânî fî şerhi Hurzi'l-emânî* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 18)

hat eden Ca'berî, hayatının bundan sonrakı kırk yılı aşkın dönemini Beledülhalil'de ders okutarak ve eser yazarak geçirdi. Alemüddin el-Birzâlî, Şemseddin ez-Zehabî, Şemseddin İbnü'l-Lebbân, Takıyyüddin es-Sübkî, Takıyyüddin Muhammed b. Râfî es-Selâm gibi tanınmış âlimler ondan faydalanan pek çok talebe arasında yer aldı.

Kaynakların üstün ahlâk ve engin bilgi sahibi, güzel ve güler yüzlü bir zat olarak tanıttığı Ca'berî, 15 Ramazan 732'de (10 Haziran 1332) Beledülhalil'de vefat etti.

Eserleri. Ca'berî *el-Hibâtü'l-heniyât fi'l-muşannefâtü'l-Ca'beriyât* adlı risâlesinde (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Mecâmî, nr. 50), 725 (1325) yılına kadar muhtelif ilim dallarında telif ettiği 150 kadar eseri bir arada zikretmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

A) Kur'an İlimleri. 1. *Kenzü'l-me'ânî fi şerhi Hırzî'l-emânî*. Ca'berî'nin en önemli eseri olup Ebü'l-Kâsım eş-Şâtîbî'nin kırâat-i seb'a konusunda manzum olarak yazdığı 1173 beyitten meydana gelen *Hırzûl-emânî* adlı eserinin şerhidir. İki ciltten meydana gelen eserin muhtelif kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 47, 215 varak, Denizli, nr. 10, 154 varak, İbrâhim Efendi, nr. 24, 316 varak, Lâleli, nr. 52, 416 varak, Şehid Ali Paşa, nr. 18, 401 varak; Nuruosmaniye Ktp., nr. 45; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 521). 2. *Cemiletü erbâbi'l-merâsîd fi şerhi 'Aķileti etrâbi'l-kaşâ'id. el-Ebhâşü'l-cemûle şerhu'l-'Aķile* adıyla da bilinen eser, Ebü'l-Kâsım eş-Şâtîbî'nin resm-i hat (mushaf yazısı) konusunda telif ettiği *el-Kaşîdetü'r-râ'ıyye'si* üzerine yazılmış bir şerh olup muhtelif yazma nüshaları mevcuttur (bk. Süleymaniye Ktp., Kadızâde Mehmed Efendi, nr. 7, 181 varak, Reşid Efendi, nr. 1255, 200 varak). 3. *Hulâşatü'l-ebhâs fi şerhi Nehcî'l-kurâ'âtî's-şelâs*. Mütevâtir yedi kırâatin imamlarına ilâve olarak üç imamın kırâati hakkında müellifin daha önce kaleme aldığı *Nehcû'd-dimâşe fi kurâ'âtî'l-e'immeti's-şelâse* adlı manzum eserine yine manzum olarak yaptığı şerhtir (bk. Ca'berî, s. 60; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 135). 4. *el-Meded fi ma'rifeti'l-'aded*. Sürelerin Kur'an-ı Kerim'deki sırasıyla, Mekki mi Medeni mi olduğuna, âyet, kelime ve harf sayısı ile fâsıla'larına dair bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi, nr. 13/3, vr. 101^b-147^a). Zerkeşî bu eseri *el-Müfred fi ma'rifeti'l-'aded* adıyla zikretmektedir (el-Burhân, I, 266). 5.

Hüsnü'l-Meded fi ma'rifeti fenni'l-'aded. Mukaddimesinde Kur'an-ı Kerim'in süre, âyet, kelime ve harf sayısı ile fâsıllarına dair umumi bilgilerin verildiği bu eser, yukarıda zikredilen *el-Meded fi ma'rifeti'l-'aded* adlı risâlenin genişletilmiş şeklidir (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 362/2, vr. 17^b-52^a; Hamidiye, nr. 18/1, vr. 1^b-76^a). 6. *Nüzhetü'l-berere fi kurâ'âtî'l-e'immeti'l-(ft mezâhibi'l-kurrâ'i'l-)' aşere*. Meşhur on kırâat imamının usul ve kaidelerinin ele alındığı bir manzume olup müellifin Bağdat'ta bulunduğu sırada telif ettiği bu eserini, hocalarından Ebü Ali Hüseyin b. Hasan et-Tikrîfî de kendisinden dinlemiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 36, 39 varak; Bankipür Hudâbahş Ktp., nr. 1426, 39 varak). 7. *Ukûdü'l-cümân fi tecvîdî'l-Kur'an*. Tecvid ilmi konusunda 802 beyitlik bir manzume olup muhtelif yazma nüshaları mevcuttur (bk. Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1029, vr. 85^b-106^a). 8. *Hadîkatü'z-zehere fi 'ad-di âyi's-süver. İkdü'd-dürrer fi 'addi âyi's-süver* adıyla da bilinen eser, sürelerdeki âyet sayıları hakkında eli sekiz beyitlik bir manzumedir (MÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., Üsküdarlı, nr. 36, vr. 169^a-170^b; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 59/10, vr. 67^b-68^a, Kılıç Ali Paşa, nr. 1029, vr. 209^b-210^a). 9. *Esbâbü'n-nüzûl*. Ebü'l-Hasan el-Vâhidî'nin (ö. 468/1976) aynı adı taşıyan eserinin (Kahire 1316) senedleri terk edilerek yapılan bir muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 654, vr. 32^b-133^a). 10. *el-Hillü'n-nâsih fi halilî'l-müşkili'l-vâzih* (Süleymaniye Ktp., Yahya Tevfik, nr. 13/2/2). 11. *Ahķâmü'l-hemze li-Hişâm ve Hamza* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1029, vr. 203^b-206^a; Ayasofya, nr. 59/8). 12. *Nefisü'l-ic-zâ fi ma'rifeti'l-eczâ. Kitâbü'l-İczâ fi ma'rifeti'l-eczâ* adıyla da bilinen eserde Kur'an-ı Kerim'in cüz, hizip gibi bölümlere ayrılmasıyla ilgili rivayetler incelenmektedir (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 14, vr. 46^b-57^a). 13. *el-Vâziha fi tecvîdî'l-Fâtîha. el-Kuyûdü'l-vâziha fi tecvîdî'l-Fâtîha* adıyla da anılan ve muhtelif kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser yirmi iki beyitlik bir manzume olup Abdülhâdî el-Fadlî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Beyrut, ts.).

B) Hadis. 1. *Rüsûhu'l-aķbâr fi mensûhi'l-aķbâr*. Nâsih ve mensuh hadislerin konularına göre tertip edildiği bir eser olup Hasan Muhammed Makbûlî el-Ehdel tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Beyrut 1409/1988). 2. *Rüsûmü't-tahdiş fi 'ulûmî'l-ħadîş*. Rüsûmü'l-ħadîş adıyla da anılan eser, müel-

lifin mukaddimede belirttiği üzere, İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245) *Ulûmü'l-ħadîş* adlı eserinin hûlâsası niteliğinde olup sonuna fıkıh ve usule dair bazı konular ilâve edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1637, vr. 54^b-90^a; Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Mecâmî, nr. 50). 3. *Kitâbü'l-Erba'in fi'l-aķhām li-nef'i'enâm. Kitâbü'l-Erba'in fi'l-ħadîş* diye de bilinen eserde ibâdât ve muâmelâta dair kırk hadis bir araya getirilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 506/2, 8 varak).

C) Fıkıh. 1. *el-İfham fi 'ilmi'l-aķhām*. Şâfiî fikhına dairdir. 2. *Tahrîrü'l-ebhâs fi takrîri vuķu'it-talâķi's-şelâs*. Bu da Şâfiî fikhına dairdir. 3. *Tetimmetü't-tahrîz fi şerhi'l-Ta'cîz*. Ca'berî'nin, hocası Tâceddin Abdürrahim b. Yûnus'un Şâfiî fikhına dair *et-Ta'cîz fi muhtaşari'l-Vecîz* adlı eserine yazdığı bir şerh olduğu anlaşılmaktadır (Ca'berî, s. 57). 4. *Naẓmü'l-le'âli; Naẓmü'l-ferâ'iz* olarak da anılan manzum bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4827/3, 18 varak).

D) Dil, Edebiyat, Siyer ve Tarih. 1. *Dîvânü'l-Ca'berî* (Kahire 1324). 2. *Tedmîşü't-tezkîr fi't-te'nîş ve't-tezkîr*. Nûnî bir kasidedir (Strazburg 1910). 3. *Mevâ'idü'l-kirâm fi mevlidî'n-nebî 'aleyhi's-selâm*. Hz. Peygamber'in mucizelerini ve nübüvvetini konu almaktadır (Zâhiriyye Ktp., nr. 771, 23 varak; Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Teymûr, nr. 769). 4. *İ'lâmü'z-zurefâ fi eyyâmî'l-ħulefâ* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 39; Ca'berî'nin diğer eserleri için bk. Ca'berî, s. 53-69; Brockelmann, *Suppl.*, II, 134-135).

BİBLİYOGRAFYA :

Ca'berî, *Rüsûhu'l-aķbâr fi mensûhi'l-aķbâr* (nşr. Hasan Muhammed Makbûlî), Beyrut 1409/1988, Giriş, s. 23-69; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Beşşâr), II, 743; a.e., Millet Ktp., nr. 2500, vr. 273^b-274^a; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 266; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 39-41; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 73-76; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 160; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 21; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, I, 50-51; İbn Taġrıberdî, *el-Menhelü's-şâft* (nşr. M. Muhammed Emîn - Saîd Abdülfettâh Aşûr), Kahire 1984, I, 131-135; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, I, 420-421; İbnü'l-Kâdî, *Dürrerü'l-ħicâl* (nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebünnûr), Kahire 1390/1970, I, 184-186; Keşfü'z-zunûn, I, 464-465, 646; II, 1154, 1966; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 97-98; Serkis, *Mu'cem*, I, 699; Brockelmann, *GAL*, I, 521; *Suppl.*, II, 134-135; *Hediyetü'l-'arîfin*, I, 14-15; Ziriklî, *el-A'lam*, I, 49; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 69; Ali Şevâh İshak, *Mu'cemü muşannefâtü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Riyad 1403-1404/1983-84, I, 47, 222, 248, 250, 254; IV, 67, 69, 88, 95, 99, 145, 172, 174.

